

Kartlegging av alpine dykkender og andre fuglearter ved Falksjøen i Tydal 2025

En konsekvensvurdering av en planlagt tømning av
Falksjøen i to uker våren 2026

Jostein Sandvik
NeaNatur

Selbu 30. oktober 2025

Sammendrag

Den kunstige innsjøen Falksjøen, øverst i Neavassdraget i Tydal kommune er planlagt tørrlagt i inntil to uker våren 2026, for vedlikehold av demningen. I den sammenheng ble det foretatt en kartlegging av fuglefaunaen i området i 2025, som bakgrunn for en konsekvensvurdering av tiltaket.

Det ble gjennomført fem takseringer med ca to ukers mellomrom, fra 14. juni til 14. august. Det var fokus på de alpine dykkendene og andre rødlistede fuglearter. Helt sør i Falksjøen, på grensa til Sverige, er det bygd en terskel som holder stabil vannstand i elva og våtmarkene sør for / ovenfor denne, kalt Terskelområdet i denne rapporten.

Resultatene viser at Falksjøen, særlig den nordlige delen, brukes i liten grad av rødlistede arter. Den sørlige delen av Falksjøen brukes i noen grad, men det er Terskelområdet som er viktigst for både andefugl og varere. En tømning av Falksjøen i to uker i juni vil få mindre konsekvenser enn senere på sommeren, forutsatt at Terskeldammen er isfri og tilgjengelig for vannfugl i tømmeperioden. Arbeidet bør sluttføres slik at Falksjøen fylles igjen før 1. juli, så eventuelle andefamilier også kan bruke Falksjøen som oppvekstområde.

Så lenge Terskelområdet er tilgjengelig før og under rugeperioden, vurderes konsekvenser av å tømme Falksjøen i juni å være mindre enn om det skjer i juli og august.

Bakgrunnen for undersøkelsen

Falksjøen er en kunstig innsjø øverst i Neavassdraget, mellom Sylsjøen og Nesjøen i Tydal kommune. Den ble bygd som inntaksmagasin for Nedalsfoss kraftverk i 1974. Demningen er derfor ca 50 år og skal ha rutinemessig tilstandskontroll av reguleringsdammen og tilhørende tappeorganer. Statkraft som er eier av anlegget hadde planlagt vedlikeholdsarbeidet lagt til våren 2025, med estimert varighet til maksimalt to uker i perioden 9. – 29. juni. Arbeidet krever at sjøen tømmes helt, dvs. 10,5 m under HRV.

I en uttalelse fra Statsforvalteren i Trøndelag av 24.04.2025 vises det til aktsomhetsplikten i naturmangfoldlovens § 8-12. Det påpekes at de alpine dykkendene havelle, bergand og svartand er registrert i området, og at en nedtapping av Falksjøen i juni måned er klart uheldig for hekkende andefugl. Det foreslås derfor å forskyve nedtappingen til slutten av juli, alternativt gjennomføre en kartlegging av hekkende rødlistede arter i og ved Falksjøen.

Statkraft valgte å få gjennomført en kartlegging av rødlistede fuglearter, for å få en konsekvensvurdering av den planlagte nedtappingen som da utsettes til våren 2026. Oppdraget ble gitt i slutten av mai 2025.

Området

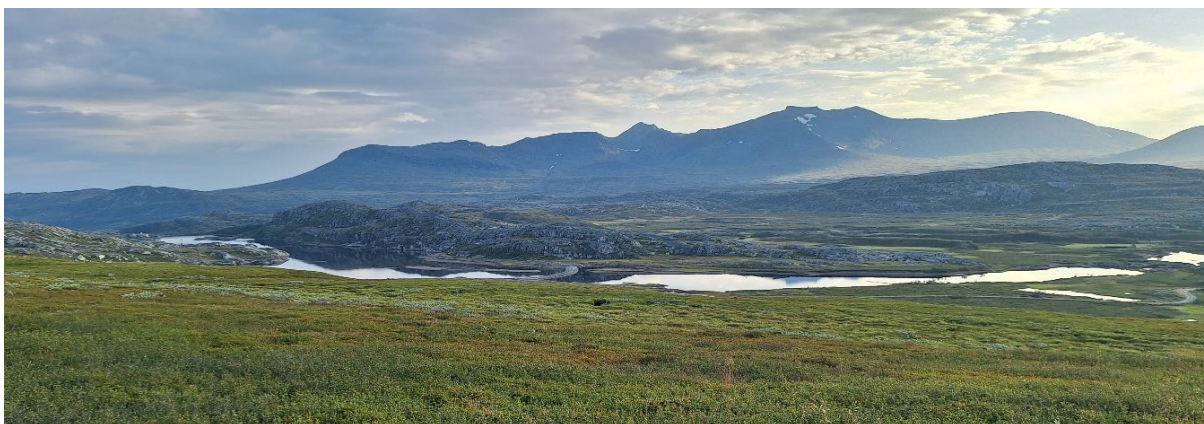

Fig. 1: Falksjøen sett fra sørvest, omtrent der Sylsjøvegen krysser riksgrensa, med Sylan i bakgrunnen. Terskeldemningen er omtrent midt på bildet.

Falksjøen er en kunstig innsjø i Nea, mellom Sylsjøen og Nesjøen, som er inntaksmagasin for Nedalsfoss kraftverk. Demningen og kraftverket ble bygd i 1974 (figur 5). Sjøen er et elvemagasin som i den sørlige delen krysser riksgrensa til Sverige. Etter krav fra svenske myndigheter ble det kun gitt konsesjon på en halvmeters reguleringshøyde, dvs. fra kote 824,5 – 825,0 moh (Uthus et.al 2001).

I forbindelse med bygging av Sylsjøen kraftverk, som ligger i Sylsjødemningen, ble det behov for å ha større reguleringshøyde på Falksjøen. I 2006 ga norske myndigheter konsesjon på å øke reguleringshøyden til 1,5 m, dvs. at Falksjøen nå kunne senkes til kote 823,5. For å overholde det svenske reguleringskravet på 0,5 m, ble det bygget en terskeldam på norsk side av grensen som sto ferdig i 2008. Det er en 100 m lang bassengterskel bygget av løsmasser, med en kanal med laveste kote 824,5 (figur 7). Området sør og øst for denne er kalt Terskelområdet i denne rapporten, se avgrensningen av takseringsområdet på figur 10.

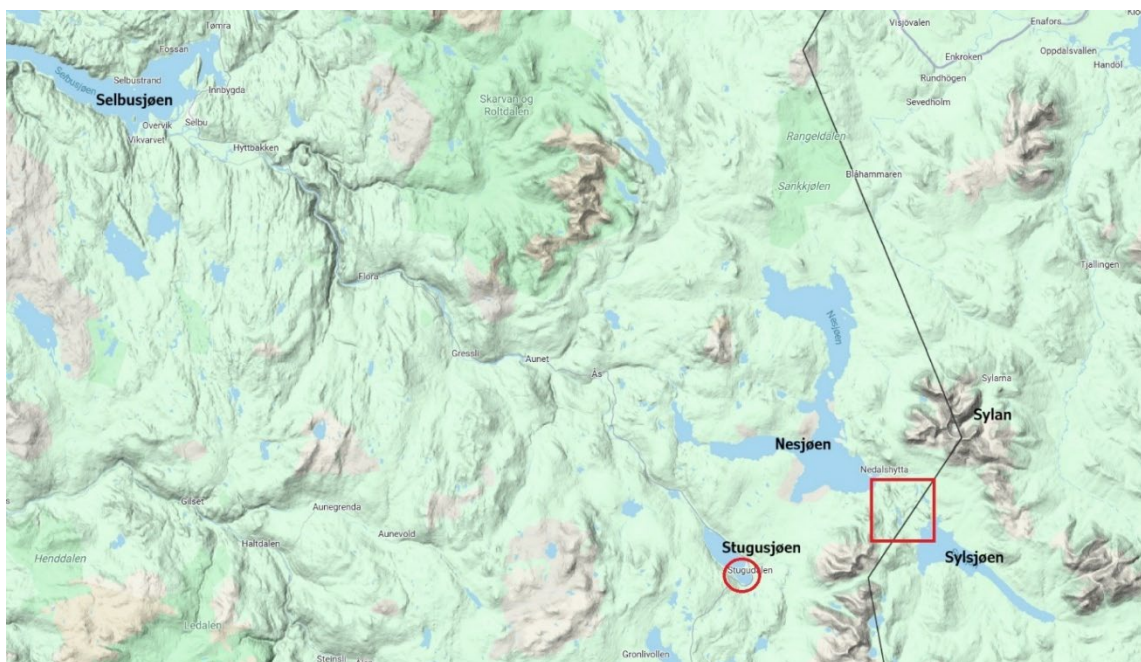

Fig. 2: Kart over Selbu og Tydal, der utsnittet i figur 3, med Falksjøen, er angitt med rød firkant. Stugusjøen, rød sirkel, ligger ca 12 km vest for undersøkelsesområdet og 225 m lavere enn Falksjøen, ca. på kote 600 moh.

Fig. 3: Kart over undersøkelsesområdet, med Falksjøen midt i kartet. Riksgrensa krysser diagonalt, med Sylsjøen ned til høyre og Nesjøen opp til venstre for kartet.

Undersøkelsesområdet ligger i lavalpin sone, med lynghei, noe fast/åpent fjell og små partier med bjørkeskog og vier. Det vokser mest bjørk på østsiden av demningen for Falksjøen og stedvis langs skrenten på østsiden av Falksjøen.

Falksjøen er best egnet som næringsbiotop for dykkender og lom. Det er lite gruntvannsområder for gressender og vadere. Det beste partiet ligger i sørvest (figur 6), der vadere ble sett både i hekketida og på trekk. Terskelområdet består av det gamle elveløpet til Nea samt et fint morenelandskap nordover fra denne og sørøst for Falksjøen. Dette er avsetninger fra breelv, med dødisgroper delvis fylt med vatn og delvis gjengrodd med myr, og en stilleflytende kanal / bekk som kroker seg gjennom området, best synlig på flyfoto (figur 4).

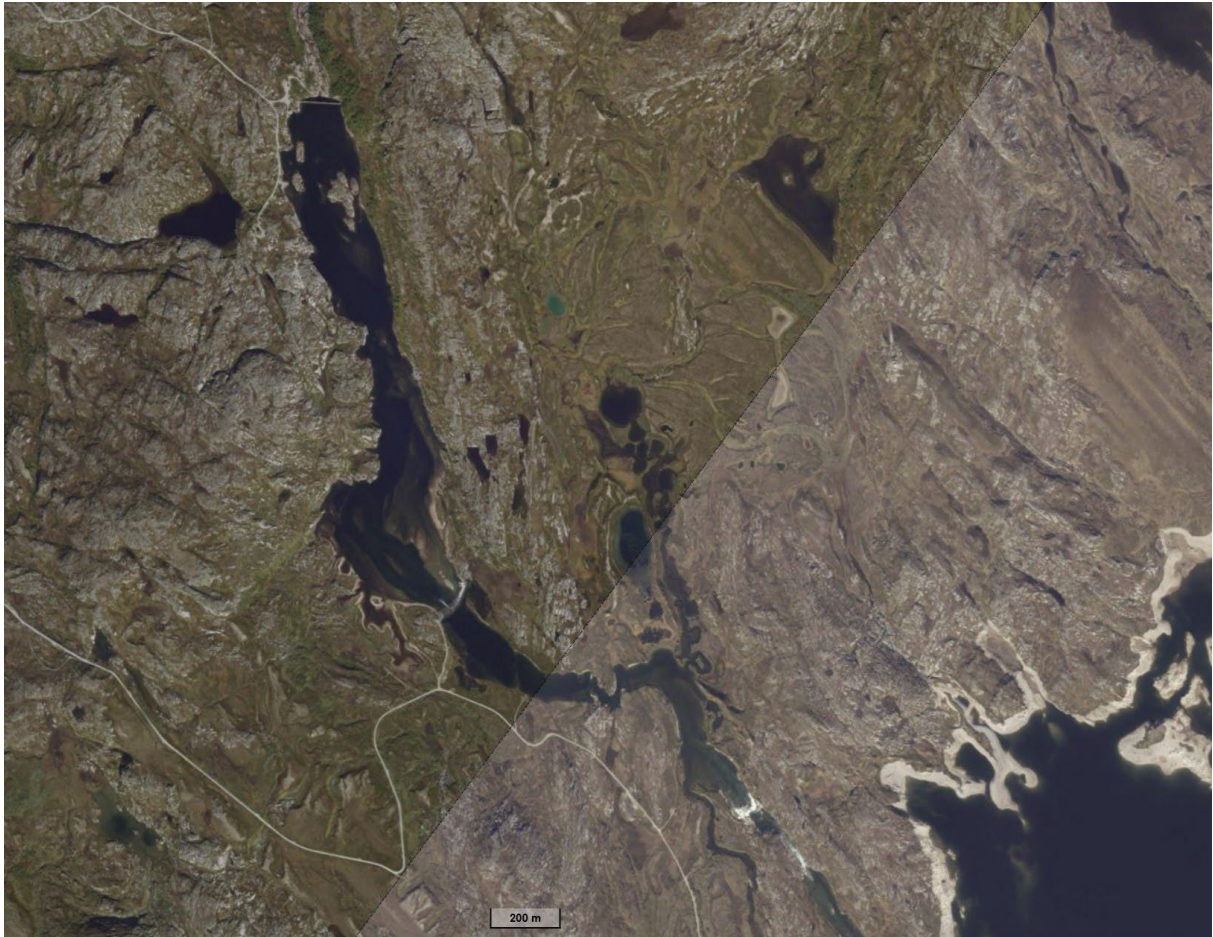

Fig. 4: Flyfoto over Falksjøen, med den nordligste delen av Sylsjøen ned til høyre. Morenelandskapet, sørøst for Falksjøen, med dammer, kanaler og myr kommer tydelig fram her.

Fig. 5: Demningen på Falksjøen er en 130 m lang betongdam med overløp på nesten hele bredden. Største høyde er på 12 m.

Fig. 6: Den sørvestlige delen av Falksjøen, med Sylan i bakgrunnen. Her er de beste gruntvannsområdene for vadere og gressender i Falksjøen sør.

Fig. 7: Terskeldemningen sør i Falksjøen, som ligger litt nord for grensa til Sverige. Foto tatt rett sør for tellepunkt 3. Kanalen gjennom terskelen har laveste punkt på kote 824,5.

Fig. 8: Foto tatt fra tellepunkt 4, nordøstover mot Sylan. Det viser deler av det gamle elveløpet til Nea, som nå har fast vannstand, og er en sentral del av Terskelområdet.

Fig. 9: Terreng øst for Nea, i Terskelområdet, består av et morenelandskap med morenerygger og dødisgroper delvis fylt med vatn. Det danner en mosaikk av tjern, kanaler og myrer som utgjør en verdifull biotop spesielt for ender og vadere. Bildet er tatt sørover omtrent fra riksgrensa, med bygningene ved Sylsjødammen i bakgrunnen og Bullfjället lengst bak.

Metode

Det var de alpine dykkendene som ble prioritert ved denne undersøkelsen. Alpine dykkender er en fellesbetegnelse på svartand (*Melanitta nigra*), sjøorre (*Melanitta fusca*), havelle (*Clangula hyemalis*) og bergand (*Aythya marila*). De er alle fåtallige hekkefugler i høyfjellet i Midt-Norge som overvintrer langs kysten av Norge og Danmark (Kroglund og Østnes 2015). Alle fire står på den norske rødlista over utrydningstruede fuglearter.

Det ble foretatt en totalkartlegging av fuglefaunaen i Falksjøen og områdene omkring ca hver 14. dag, fra 14. juni til 14. august. Totalt 5 takseringer på til sammen 26 timer. Som vist på figur 10 ble takseringsområdet delt inn i tre deler. Falksjøen nord, med tellepunkt 1 og 2; Falksjøen sør med tellepunkt 3; og Terskelområdet sør og øst for Falksjøen med tellepunkt 4. I figur 10 er avgrensningen av Terskelområdet angitt.

Figur 10: Kart over takseringsområdet, med tellepunktene 1 – 4 og avgrensningen av Terskelområdet. Skreddarsjøen ser vi øverst til høyre i kartet. Hver rute i det blå rutenettet er 1 x 1 km.

Det ble ikke brukt noen kvantitative takseringsmetoder i denne undersøkelsen, kun en totaltelling fra de fire faste tellepunkt (fig. 10), som ble brukt ved alle de fem takseringene. I tillegg ble Terskelområdet og området østover mot Skreddarsjøen undersøkt på litt forskjellige måter ved de ulike takseringene:

14. juni: Telling fra Sylsjøen dam og den nordligste delen av Sylsjøen.

30. juni: Telling fra Sylsjøen dam og hele den nordligste delen av Sylsjøen, i tillegg til området nordøstover mot Skreddarsjøen. Fulgte turstien fra Sylsjødammen den første delen og gikk nordover mot Skreddarsjøen (se fig. 3).

15. juli og 1. august: Kryssa Nea nedenfor Falksjødammen og gikk sørøstover for å få innsyn i den nordøstlige delen av Terskelområdet.

14. august: Brukte kano i Terskelområdet, for å få oversikt over eventuelle kull av andefugl og trekkende vadefugler.

Det er kjent at de marine dykkendene raster sør i Stugusjøen under vårtrekket, og havelle kan ofte også bli sett her både om sommeren og utover høsten. Derfor ble det også foretatt en telling i Stugusjøen i forbindelse med registreringen i Falksjøen (fig. 2 og tabell 3).

Observasjoner gjort av andre omtalt i resultatkapitlet og tabell 3 er hentet fra Artsdatabankens nettside www.artsobservasjoner.no. Observatørens navn er da oppgitt. De øvrige observasjoner er gjort av undertegnede.

Værforholdene under takseringene:

14. juni: Klart, 10 °C, særlig svak vind. Fine forhold.

30. juni: Lavt skydekke, 5 °C, nordvest bris yr, tåke. Måtte avbryte tellingene og fortsette senere på dagen etter at været lettet og det ble bra forhold.

15. juli: Delvis skyet, 16 °C, økende sørøst bris. Motlys og sterk vind ved telling av Terskelområdet.

1. august: Overskyet, 13 °C, bris fra sørøst. En del skyer mellom fjellene.

14. august: Overskyet, 12 °C, nesten vindstille. En del skyer driver inn over fjellene, men det var ikke tåke i området.

Resultater

Registreringene av alle fuglearter er oppsummert i tabell 1 for Falksjøen og tabell 2 for Terskelområdet. I tillegg er registreringene av alpine dykkender sør i Stugusjøen samlet i tabell 3. Det ble ikke registrert alpine dykkender eller andre spesielle arter under kartleggingen av Skreddarsjøen, så derfor er registreringene fra det området utelatt i tabell 2.

Alpine dykkender

Av de alpine dykkendene var det bare svartand og havelle som ble registrert i Falksjøen i 2025. Bergand er registrert der tidligere år, mens sjørre ikke er påvist i dette området. I 2025 ble svartand sett sør i Falksjøen og i Terskelområdet. Den 15. juni var det ett par nederst i

Terskelområdet som drev kurtise og forberedelse til hekking. Den 30. juni var det fem svartender i områder, tre sør i Falksjøen og to i Terskelområdet, og den 1. august var det fortsatt tre svartand-hunner sør i Falksjøen, men ingen vellykket hekking ble påvist i år. Fra tidligere er det registrert hekking både i 2015 og 2016 (E. Sæter).

En havelle-hann ble sett ved to anledninger. Sør i Falksjøen 14. juni og i Terskelområdet 15. juli. Det ble ikke registrert hekking i år, men i 2003 (T. Reinsborg) og 2015 (T. Møst) ble det sett havelleunger på Falksjøen.

Det ble ikke registrert bergand i eller ved Falksjøen ved denne undersøkelsen, og det er heller ikke rapportert bergand fra andre steder i Tydal kommune til nå i 2025. Bergand opptreer fåtallig og sporadisk i Tydal. Den er registrert åtte av de siste 15 årene, oftest sett på vårtrekk i Stugusjøen og Håen ved Løvøya. Fra hekketida er den kun rapportert fra Mustjønnå på Langsvola, bare i 2017 og 2018, og i Falksjøen i 2015 (B. Eide, S. Slungaard og T. Møst). I Flaksjøen skal ei bergand ha blitt tatt på garn, trolig var det i 2015 (pers. med. Stig Alsethaug).

Fra tellingene i Stugusjøen (tabell 3) går det fram at både svartand og sjøorre rastet der i første halvdel av mai i bra antall. Svartand holdt seg i Stugusjøen fram til midten av juni. Havelleene ble også sett fram til midten av juni, og kom tilbake igjen i august. Fra de siste årene, særlig når det har vært sein snøsmelting og isgang på fjellvatna, har en del haveller blitt i Stugusjøen gjennom hele sommeren uten å dra til hekkplassene i høyfjellet.

Andre andefugler

Andre andefuglarter som ble registrert i de to delområdene i Falksjøen var kvinand mest tallrik, med opptil sju individer. Bortsett fra tre hanner som ble sett i Terskelområdet 30. juni, ble alle sett i august. I tillegg ble både laksand og siland registrert i den sørlige delen av Falksjøen. I Terskelområdet ble det påvist hekking av stokkand, og i august ble det sett brunnakke og krikand.

Lom

Både storlom og smålom ble registrert næringssøkende i området, begge i august.

Vadefugler

Av hekkende vadefugler er det kun strandsnipe som holder til ved Falksjøen, men de legger reiret ofte et godt stykke opp fra stranda og er ikke direkte påvirket av vannstanden. I Terskelområdet hekker også grønnstilk, rødstilk og enkeltbekkasin. På høsttrekket benyttes de sørvestlige delene av Falksjøen og hele Terskelområdet som rasteplass for en rekke arter. Den 15. august ble også sjeldne arter som sotsnipe og temmincksnipe registrert her.

Andre rødlistearter

Rødlistestatus for de ulike artene er angitt i tabell 2. Fiskemåke ble registrert over den sørlige delen av Falksjøen og Terskelområdet. Dette var måker på næringssøk i området. Det hekket to par på en holme i Sylsjøen, litt øst for demningen.

Det ble registrert tre territorier av gjøk i området. De legger sine egg hos heipiplerke i høyfjellet i Midt-Norge, og er derfor ikke påvirket av vannstanden i Falksjøen.

Tabell 1: Tellingar i og ved Falksjøen

	Falksjøen nord					Falksjøen sør				
Art	14.06.	30.06.	15.07.	01.08.	14.08.	14.06.	30.06.	15.07.	01.08.	14.08.
Havelle						1M				
Svartand							2M + 1F		3F	
Laksand						1F	1F			
Siland									1F	
Kvinand					1				7	6
Stokkand										
Brunnakke										
Krikkand										
Smålom					2					
Storlom									1	
Fjellvåk	1							1		
Jaktfalk										
Fiskemåke							1	1	2	
Heilo										
Sandlo										5
Strandsnipe	1	1	2 par	1		1	1 par	1	2	2
Enkeltbekkasin						1M				
Grønnstilk	1M					1M				
Gluttsnipe										
Rødstilk			1			2				3
Temmincksnipe										1
Sotsnipe										1
Trane										
Gjøk	1M		1M							
Heipiplerke		1	4	7	6	3	1	3		3
Linerle			1 par			1M		1		
Gulerle			1 par	5	1	1	1 par			
Blåstrupe			1 par							
Steinskvett		1		2		1				
Ringtrost			1 par	3						1
Gråtrost	1			3	3	1				10
Rødvingetrost										
Løvsanger	3	2	4	1	3	3				1
Ravn						1				
Kråke										
Gråsisik	1M		1		25					1
Grønnsisik					4					
Bergirisk			1 par			1				
Sivspurv										1

Tabell 2: Tellinger i Terskelområdet

Art	Rød- liste	14.06.	30.06.	15.07.	01.08.	14.08.
Havelle	NT			1M		
Svartand	VU	1 par	2F			
Laksand	LC					
Siland	LC					
Kvinand	LC		3M		4	2
Stokkand	LC			1F + 1 pull		
Brunnakke	LC					4
Krikkand	LC					3
Smålom	LC					1
Storlom	LC					
Fjellvåk	LC		2 par	1		1 + 1(1k)
Jaktfalk	VU		1			
Fiskemåke	VU		2		4 + 3 (1K)	1 + 1 (1K)
Heilo	NT					1
Sandlo	LC					4
Strandsnipe	LC			1	1	5
Enkeltbekkasin	LC				1	
Grønnstilk	LC		1 par	2	1	
Gluttsnipe	LC					1
Rødstilk	NT		3 par	1	1	14
Temmincksnipe	LC					(1)
Sotsnipe	LC					(1)
Trane	LC			1 par	1 par	
Gjøk	NT	2M		1M		
Heipiplerke	LC			5	40	14
Linerle	LC				1	3
Gulerle	LC	1M	2 par	2	22	2
Blåstrupe	LC				2	3
Steinskvett	LC	1M				
Ringtrost	LC			1 par	2	
Gråtrost	LC				75	72
Rødvingetrost	LC				5	15
Løvsanger	LC	2M		2	7	3
Ravn	LC	(1)				
Kråke	LC					5
Gråsisik	LC			2	2	35
Grønnsisik	LC					
Bergirisk	LC					
Sivspurv	LC	1 par		1		

Tabell 3: Alpine dykkender sør i Stugusjøen våren / sommeren 2025

	03.05.	11.05.	13.06.	14.06.	30.06.	15.07.	01.08.	14.08.
Observatører	E.Sæter	E. Sæther / E.Bangjord	E.Sæter					
Svartand	20			5M+1F				
Sjørre	12							
Ubest. Svartand/sjørre		17						
Havelle	3	4	1M+1F				7	8

Tegnforklaring til tabellene: M= Hannfugler, F= Hunnfugler, Pull= Ikke flygedyktig unge, 1K= Flygedyktig ungfugl fra 2025.

Rødlistekategorier: LC= Livskraftig; NT= Nær truet; VU= Sårbar

Mer informasjon om rødlistede arter finnes på: <https://lister.artsdatabanken.no/rodlisteforarter/>

Konklusjon

Statkraft valgte å få gjennomført en kartlegging av rødlistede fuglearter, for å få en konsekvensvurdering av en nedtapping av Falksjøen våren 2026. Oppdraget ble gitt i slutten av mai 2025, så første taksering ble gjennomført 14. juni. Det burde vært foretatt tellinger i midten av mai og begynnelsen av juni, men oppdraget kom for sent til at det lot seg gjøre. Derfor er materialet begrenset i starten av sesongen.

Resultatene viser at Falksjøen, særlig den nordlige delen, brukes i liten grad av rødlistede arter etter midten av juni. Det er Terskelområdet, hovedsakelig på svensk side av grensa, som er viktig for både andefugl og varere. De alpine dykkendene starter egglegging ofte litt ut i juni og har en rugetid på ca tre uker. Ungekull vil derfor ikke bli klekt før i juli.

En tømning av Falksjøen i to uker i juni vil få mindre konsekvenser så lenge Terskelområdet er isfritt og tilgjengelig for vannfugl. Om ikke Nea gjennom Terskelområdet er åpen fra før, vil dette kunne løses ved kjøring av Sylsjøen kraftverk før tømning av Falksjøen starter.

Arbeidet bør slutføres slik at Falksjøen fylles igjen før 1. juli, så eventuelle andefamilier også kan bruke Falksjøen som oppvekstområde, noe som er registrert tidligere år. Så lenge Terskelområdet er tilgjengelig før og under rugeperioden, vurderes konsekvenser av å tømme Falksjøen i juni å være mindre enn om det skjer i juli og august.

Litteratur

Artsobservasjoner i Adatabanken: <https://artsobservasjoner.no/>

Rødlista for arter: <https://lister.artsdatabanken.no/rodlisteforarter/>

Kroglund, R.T. & Østnes, J.E. 2015. Bestandsstatus for "alpine dykkender" i Nord-Trøndelag. Høyskolen i Nord-Trøndelag. Utredning nr. 170. 27 s.

Uthus, B., B.H. Berge og I. Kirkvold 2001. Kraftutbyggingshistoria i Tydal 1940 – 2000. 186 s.